

a.mlf., "Wahhâbism and Mahdism: Alternative Styles of Islamic Renewals", *Arab Studies Quarterly*, IV, Belmont 1982, s. 110-126; Ziauddin Ahmed, "Some Aspects of the Political Theology of Ahmad b. Hanbal", *IS*, XII/1 (1973), s. 53-66; Muhammad al-Faruque, "The Development of the Institution of Madrasah and the Niẓâmiyah of Baghdad", a.e., XXVI/3 (1987), s. 253-263; Ibrahim Hafsi, "Recherches sur le genre 'tabaqât' dans la littérature arabe", *Arabica*, XXIV/1, Leiden 1977, s. 1-41; Aziz al-Azmeh, "Orthodoxy and Hanbalite Fideism", a.e., XXXV/3 (1988), s. 253-266; Muhammad Mohar Ali, "Impact of the Salafia Movement on the South Asian Subcontinent", *Mecelletü Külliyyeti'l-'ulûmî'l-ictimâ'iyye*, IV, Riyad 1980, s. 3-15; G. Leiser, "Hanbalism in Egypt before the Mamlûks", *St.I*, LIV (1981), s. 155-181; S.A. Spectorsky, "Ahmad Ibn Hanbal's Fiqh", *JAOS*, CII (1982), s. 461-465; A. Layish, "Saudi Arabian Legal Reform as a Mechanism to Moderate the Wahhâbi Doctrine", a.e., CVII/2 (1987), s. 279-392; Şâkir Mustafa, "Âlü kudâmeti's-şâlihîyye", *Havliyyâtü Külliyyeti'l-âdâb*, III/14, Küveyt 1402/1982, s. 7-116; Ziaul Haque, "Ahmad Ibn Hanbal: The Saint-Scholar of Baghdad", *HI*, VIII/3 (1985), s. 69-90; Sheikh M. Saffiullah, "Wahhâbism: A Conceptual Relationship Between Muḥammad Ibn 'Abd al-Wahhâb and Taqiy al-Din Ahmad Ibn Taymiyya", a.e., X/1 (1987), s. 67-83; J. Drory, "Hanbalis of the Nablus Region in the Eleventh and Twelfth Centuries", *AAS*, XXII (1988), s. 103-106; Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî, "el-Mezhebü'l-Hanbelî, menhecühü'l-fikhî ve eşhürü ricâlih", *ed-Dirâsetü'l-İslâmiyye*, XXIII/2, İslâmâbâd 1988, s. 5-29; Abdullah M. Ali, "Mu'cemü mâ ellefehü 'ulemâ'ü'l-ümme'ti'l-İslâmiyye li'r-ed'alâ hurâfâtî'd-da'veti'l-Vehhâbiyye", *Türâşünâ*, XVII, Kum 1409, s. 146-178; E. M. Siriyeh, "Wahhâbis, Unbelievers and the Problems of Exclusivism", *British Society for Middle Eastern Studies Bulletin*, XVI/2, Oxford 1989, s. 123-132; W. Madelung, "The Vigilante Movement of Sahl b. Salâma al-Khurâsâni and the Origins of Hanbalism Reconsidered", *JTS*, XIV (1990), s. 331-337; Khaliq Ahmad Nizami, "The Impact of Ibn Taimiyya on South Asia", *Journal of Islamic Studies*, I/1, Oxford 1990, s. 120-149; C. Gilliot, "Textes arabes anciens édités en Egypte au cours années 1987 à 1994", *MIDEO*, XX (1991), s. 393, 485-588; XXI (1993), s. 501-503; XXII (1995), s. 271-396; M. Cook, "On the Origins of Wahhâbism", *JRAS*, III/2 (1992), s. 191-202; Ahmad Amin, "Muḥammed b. Abdilvehhâb", *Etudes arabes dossiers*, sy. 82, Roma 1992, s. 6-31; Necmeddin el-Hintâtî, "Muḥâvele li-neşri'l-mezhebi'l-Hanbelî bi-l-frîkiyye havâliye muntaşîfî'l-karn III/IX", *IBLA*, LVII/173 (1994), s. 91-106; K. V. Zetterstéen, "Büveyhîler", *İA*, II, 843-845; Mütteba İlgürel, "Türkler (Osmanlılar)", a.e., XII/2, s. 321-342; M. Hashim Kamali, "Madhab", *ER*, IX, 68-69; Cl. Cahen, "Buwayhids", *EP* (İng.), I, 1350-1357; Y. Linant De Bellefonds, "İstüşâb", a.e., IV, 269; P. M. Holt, "Mamlûks", a.e., VI, 321-325; J. H. Kramers, "Oḥmânî", a.e., VIII, 195-202; Yusuf Şevki Yavuz, "Ahmed b. Hanbel", *DİA*, II, 82-87; Ahmet Özel, "Fıkıh", a.e., XIII, 18-20; Beşşâr Avvâd Ma'rûf, "Ahmed b. Hanbel", *Mevsû'atü'l-hadâretü'l-İslâmiyye*, Amman 1993, s. 349-356.

FERHAT KOCA

HANBELİZÂDE MUHAMMED ŞÂKİR

(bk. MUHAMMED ŞÂKİR,
Hanbelizâde).

HANCİÇ, Mehmet (1906-1944)

Son dönem İslâm âlimlerinden.

16 Aralık 1906'da Saraybosna'da doğdu. Babası, Hancîç ailesine mensup tanınmış kişilerden Muhamedaga'dır. İlk öğrenimini Saraybosna'da tamamladıktan sonra 1926'da İlahiyat Lisesi'ni (Şeriatska Gimnazija) bitirdi. Aynı yıl Kahire'ye giderek Ezher Üniversitesi'ne girdi. 1931 yılında mezun olunca babası ile birlikte hac farzını yerine getirerek Sarabosna'ya döndü. Ertesi yıl Gazi Hüsrev Bey Medresesi'nde stajyer hoca ve idare heyeti başkanı olarak göreve başladı. 1937 yılına kadar sürdürdüğü bu görevden sonra Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi'ne birinci kütüphaneci ve ardından da müdür tayin edildi. Bu sırada kütüphanenin 2000'in üzerinde kitabı kapsayan bir katalogunu hazırladı. 1939'da kütüphanedeki görevine ek olarak Saraybosna Yüksek İlahiyat Okulu'nda (Viša Islamska Šerijatsko – Teološka Škola) tefsir ve usûl-i fıkıh dersleri okutmaya başladı. Mayıs 1944'te bu okula resmen tayin edildi. II. Dünya Savaşı esnasında zor günler geçiren ve Bosna-Hersek halkının meseleleriyle yakından ilgilenen Hancîç, 1943'te Saraybosna'da kurulan Halk Kurtuluş Heyeti'nin başkanlığına seçildi. 29 Temmuz 1944'te Saraybosna'da vefat etti. Yakınları onun hastahane de tıbbî bir müdahale sırasında öldürüldüğü kanaatindedir.

Fıkıh, usûl-i fıkıh, tefsir, hadis ve kelâm sahalarında bilgi sahibi olan Hancîç hitabet kabiliyetiyle de tanınmış, vaazları geniş halk kitlesi tarafından ilgiyle takip edilmiş, Bosna Diyanet İşleri yetkililerince kendisine Bosna-Hersek'in bütün merkez camilerinde vâizlik görevi verilmiştir. Saraybosna'daki dostları ve talebeleri için düzenlediği özel derslerde çeşitli İslâmî ilimlere ait kaynak eserleri tercüme ve şerheden Hancîç'in bölgede İslâmî ve kültürel faaliyetin canlanmasında önemli katkıları olmuştur.

Hancîç, üyesi olduğu Merhamet adındaki müslüman yardımlaşma derneğinin 1934'te yayımlanan bildirisini kaleme al-

mış, el-Hidaje derneğinde kuruluşundan itibaren (1936) icra heyeti üyesi olarak görev yapmış, daha sonra başkanlık görevine getirilmiştir (1939-1944). Eserlerinin bir kısmı bu dernek tarafından neşredilmiştir.

Eserleri. Otuz sekiz yıl gibi kısa bir ömür sürmesine rağmen Hancîç telif ve tercüme çeşitli eserlerin yanı sıra 300'ün üzerinde makale yazmıştır. Makalelerini genellikle Yugoslavya İslâm Dini Teşkilâtı'nın yayın organı *Glasnik* dergisi ile *Hikmet*, *Novi Behar* ve *Anali* dergilerinde yayımlamıştır. Başlıca eserleri şunlardır: 1. *el-Cevherü'l-esnâ fi terâcimi 'ulemâ'i ve şufarâ'i Bosna* (Kahire 1349/1930; nşr. Abdülfettâh Muhammed el-Hulv, Kahire 1413/1992). Hancîç, eserlerini Arapça, Türkçe veya Farsça yazmış 223 Bosnalı âlim ve şairin hal tercümesini ihtiva eden bu eserini Kahire'deki öğrencilik yıllarında yazmıştır. Kişi adlarına göre alfabetik olarak düzenlenen kitabın giriş kısmında istifade edilen kaynakların bir kısmı belirtildikten sonra İslâm'ın Avrupa'da, özellikle Bosna-Hersek'teki yayılışı, bölgenin coğrafi durumu ve Boşnak kültürü hakkında bilgi verilmektedir. 2. *Književni Rad Bosansko-Hercegovackih Muslimana* (Bosna-Hersek müslümanlarının ilmi ve edebî çalışmaları) (Sarajevo 1934). Eser, Hancîç'in 1933-1934 yıllarında *Glasnik* dergisinde yayımlanan makalelerinden meydana gelmiştir. 3. *Uvod u Tefsirsku i Hadisku Nauku* (tefsir ve hadis ilmine giriş) (Sarajevo 1937). *Novi Behar* dergisinde tefrika edilen ve daha sonra müstakil olarak basılan eser Bosna-Hersek, Kosova ve Makedonya'da lise seviyesindeki medreselerde ders kitabı olarak okutulmaktadır. 4. *'İlmü'l-ke'lâm* (Sarajevo 1934). Ortaokullar için hazırlanmış bir din dersi kitabıdır. 5. *Arapaska Gramatika i Sintaksa* (Sarajevo 1936). Yine ortaokullar için Şa'ir Sikiç ve Muhamed Pašić ile birlikte hazırlanmış Arapça ders kitabıdır. 6. *es-Sünne (Pedeset İzabranih Hadisa)*. Tuzla'da çıkan *Hikmet* dergisinde yayımlanmış elli hadis şerhini ihtiva etmektedir. 7. *Vazovi* (Sarajevo 1943). Hancîç'in, Bosna'nın çeşitli yerlerinde verdiği vaaz ve konferansların metinlerini içine almaktadır. 8. *Mecma'u'l-bihâr fi târihi'l-'ulûm ve'l-esfâr*. Hancîç, ilimler tarihi hakkında yazmayı planladığı eserin birinci bölümünde ilimlerin gelişmesi ve meşhur âlimlerin hal tercümelerine yer vermeyi düşünmüş, ikinci bölümünü ise Kâ-

tib Çelebi'nin *Keşfü'z-zunûn* adlı eserine yönelik tenkitli bir çalışma olarak tasarlanmış, ancak her iki bölümden birer cilt telif edebilmiştir. Birinci bölümün ilk cildi uzun bir mukaddime ile birkaç bab ve fasıldan ibarettir. İkinci bölümün I. cildi olarak yazılan ve "el-Mücellledü'l-ewvel min Tezyîli Keşfi'z-zunûn" adını taşıyan kısımda 41 10 kitap adı kaydedilmiştir. Bu cildin sonunda telifinin 1931 yılında Saraybosna'da tamamlandığına işaret edilmiştir (eserin yazma nüshası için bk. Dobrača, *Katalog*, I, 9). 9. *Risâletü'l-haqqi's-şahîh fi işbâti nüzûli seyyidîne'l-Mesîh*. Boşnakça tercümesi de mevcut olan bu risâle, R. Y. Ebied ve M. J. L. Young tarafından İngilizce tercümesiyle birlikte neşredilmiştir (bk. bibl.).

Kahire'deki öğrencilik yıllarında Ahmed b. Hüseyin el-Beyhâkî'nin *Kitâb fi hayâtü'l-enbiyâ fi kubbûrihim* adlı risâlesiyle (*Risâletü hayâtü'l-enbiyâ*) adıyla, Kahire 1349) İbn Teymiyye'nin *el-Kelîmetü't-tayyib min ezkârî'n-nebî* (Kahire 1349) adlı eserini bazı notlarla birlikte yayımlayan Hancıç, Hasan Kâfi Akhisârî'nin *Ravzâtü'l-cennât fi uşûli'l-i'tikâdât ve Nizâmü'l-ulemâ ilâ hâtemi'l-enbiyâ*, İbn Sînâ'nın *Risâle fi'l-havf mine'l-mevt*, Ali Dede Bosnevî'nin *Muhâdarâtü'l-evâ'il* ile diğer bazı eserleri Boşnakça'ya tercüme etmiştir. *Hırvat Ansiklopedisi*'ndeki (*Hrvatska Enciklopedija*, I-V) Boşnak kültürüne ait maddelerle, el-Hidaje derneğinin teşvikıyla yayımlanan *Sarajevska Rezolucija* (Sarajevo 1941) ve *Poruka Glavnog Odbora el-Hidaje Muslimanima Bosne i Hercegovine* (Sarajevo 1942) gibi eserler onun tarafından hazırlanmıştır. Hancıç'in henüz yayımlanmamış eserleri Gazi Hüseyin Bey Kütüphanesi'ndedir (Osman Laviç, *Anali GHB*, sy. 13-14 [1987], s. 37-52).

el-Hidaje, Udruženje Uleme BiH-Glavni Odbor ve Rijaset Islamske Zajednice u RBiH kurumları tarafından 18 Aralık 1994'te Saraybosna'da Hancıç adına bir sempozyum düzenlenmiş, bu sempozyum dolayısıyla müellifin en önemli makaleleri *Islamska Misao H. Mehmeda Handžića-Izbor Radova* adıyla yayımlanmıştır (Sarajevo 1994). Aynı yıl Hırvatistan'ın başşehri Zagreb'de İslâm Kültür Merkezi'nde Safvet Beg Bašagić, Mehmed Handžić ve Edhem Mulabdić adına düzenlenen sempozyuma sunulan bildiriler, *Islam i Kultura Bošnjaka u Djelima Safvet-bega Bašagića, Mehmeda*

Handžića i Edhema Mulabdića (Zbornik Radova Četvrtog Simpozija) adıyla basılmıştır (Zagreb 1994).

BİBLİYOGRAFYA:

Hamdija Kreševljaković, "Hadži Mehmed ef. Handžić", *Narodna Uzdanica-Kalendar za 1945. Godinu*, Sarajevo 1944, s. 24-31; Zeki Mücâhid, *el-A'lâmü's-şarkıyye*, Kahire 1369/1950, II, 174; Zirikli, *el-A'lâm*, VII, 306; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, XI, 280; Kasim Dobrača, *Katalog Arapskih, Turских i Perzijskih Rukopisa*, Sarajevo 1963, I, s. VI, VIII, 9-10, 221, 339-343, 346, 384, 510; a.m.f., "Handžić kao Vjerski Učenjak", *el-Hidaje*, VIII/2-3, Sarajevo 1944-45, s. 53-58; a.m.f., "Rad Handžića u El-Hidaji i Njegov Društveni Rad Uopće", a.e., VIII/2-3 (1944-45), s. 82-88; Mahmud Traljić, "Hadži Mehmed Efendija Handžić-Život i Rad", *Bakije-Kalendar za 1970. Godinu*, Sarajevo 1970, s. 88-93; a.m.f., *Istaknuti Bošnjaci*, Zagreb 1994, s. 45-54; a.m.f., "Hadži Mehmed Efendija Handžić-Život i Rad", *Islam i Kultura Bošnjaka u Djelima Safvet-bega Bašagića, Mehmeda Handžića i Edhema Mulabdića (Zbornik Radova Četvrtog Simpozija)*, Zagreb 1994, s. 135-143; a.m.f., "Bibliografija Radova Hadži Mehmed ef. Handžića", *el-Hidaje*, IV/4-5, Sarajevo 1940-41, s. 118-128; IV/6 (1940-41), s. 159-164; VIII/2-3 (1944-45), s. 111-115; a.m.f., "el-Dževherü'l-Esna... Mehmeda Handžića i Njegov Doprinis Proučavanju Književnosti Naših Muslimana na Orijentalnim Jezicima", *Vjesnik Društva Bibliotekara Hrvatske*, XIV/1-2, Zagreb 1968, s. 178-182; Fehim Namečak, *Pregled Književnog Stvaranja Bosansko-Hercegovaačkih Muslimana na Turskom Jeziku*, Sarajevo 1989, s. 13, 58-60, 63, 67, 69, 70, 72, 74, 75; H. Laoust, *Raskoli u Islamu*, Zagreb 1989, s. 332; *Islamska Misao H. Mehmeda Handžića-Izbor Radova*, Sarajevo 1994; Dževad Hodžić, "Handžić Kao Konzervativni Reformist", *Islam i Kultura Bošnjaka u Djelima Safvet-bega Bašagića, Mehmeda Handžića i Edhema Mulabdića (Zbornik Radova Četvrtog Simpozija)*, Zagreb 1994, s. 145-151; Šefik Kurdić, "Hadis u Djelima Mehmed ef. Handžića", a.e., s. 167-176; Ševko Omerbašić, "Mehmed Handžić-Povjesničar Islama kod Bošnjaka i na Balkanu", a.e., s. 153-165; Mustafa Busuladžić, "Lo Scrittore Hadži Mehmed Handžić di Sarajevo", *OM*, XXII (1942), s. 4; *Osvit*, sy. 127, Sarajevo 6.08.1944; Fejzulah Hadzibajrić, "Gajenje Islamske Obrazovanosti kod Nas i Hadži Mehmed ef. Handžić", *el-Hidaje*, VIII/2-3, Sarajevo 1944-45, s. 88-92; Mehmed Mujezinović, "Posljednji književni radovi hadži Mehmed ef. Handžića", a.e., VIII/2-3 (1944-45) s. 95-99; R. Y. Ebied - M. J. L. Young, "An Exposition of the Islamic Doctrine of Christ's Second Coming, as Presented by a Bosnian Muslim Scholar", *Orientalia Lovaniensia Periodica*, V, Leuven 1974, s. 127-137; a.m.f.ler. "Handžić", *EP Suppl.* (İng.), s. 354; Osman Lavić, "Rukopisi Hadži Mehmed ef. Handžića u Gazi Hüseyin-begovoj Biblioteci", *Anali GHB*, sy. 13-14 (1987), s. 37-52; Fazileta Hafizović, "Islamska Misao H. Mehmeda Handžića-Izbor Radova", *POF*, sy. 42-43 (1995), s. 232-233.

BEKİR SADAK - MUHAMMED ARUÇI

HANÇER

(خنجر)

Arapça asıllı bir kelime olan hancer (hincer, hincir, çoğulu hanâcir), ortalama 30-35 cm. uzunluğunda eğri, sivri uçlu, çift veya tek ağızlı bir bıçak türü olup eğriliğinden dolayı düz ve çift ağızlı kamadan ayrılır; namlu uzunluğu 45 santimetreyi geçenler kısa kılıç sayılır. Namlusu kın denilen bir mahfaza içinde ve kabzası kolaylıkla ele gelebilecek şekilde bel kuşağına sokularak veya kemere yahut boyuna asılarak taşınır. Savaş alanında çok teke tek çarpışmalarda kullanılır ve fırlatıldığında bir uzak dövüş silâhı görevi yapar. Eğri olmasının sebebi, ilk vuruş anında eğri kılıcın daha iyi kesmesi gibi bunun da daha iyi ve daha kolay saplanmasıdır. Kavis içe gelecek şekilde tutularak hasmın göğüs kısmı hedef alınıp genellikle yukarıdan aşağı doğru vurulur.

Hançerin tarihçesi kama kadar eskiye gitmez; çünkü ondan geliştirilmiş bir silâh çeşididir. En eski örnekleri sayılabilecek tunçtan yapılmış eğri namlulu kesici silâhlara, milâttan önce II. binyıldan itibaren Mezopotamya'nın Sâmî uygarlıklarında rastlanır. Bu durumdan Sâmî kökenli olduğu anlaşılan hançer özellikle Araplar tarafından geliştirilmiş ve daha çok soylularca gösterişli kıyafetlerinin vazgeçilmez bir aksesuarı olarak benimsenmiştir. Yanda taşınmasından dolayı Araplar'ın cenbiyye de dedikleri hançer zamanla İslâmiyet'in girdiği bütün ülkelere yayılmış ve sarıkle birlikte âdeta müslümanların alâmet-i fârikası haline gelmiştir.

Bölgelere göre bazı değişiklikler gösteren Arap hançerinin en tipik örneği Arabistan'da, özellikle Yemen'de görülür. Bu namlusu kısa, enli, fazla kavisli ve derin kan oluklu bir modeldir; bazılarının kavis ortada belli bir açı yapar. Kısa namluya göre iki misline varacak kadar uzun tutulan kının kavis ise çok daha fazladır ve birçok örnekte kının ucu kabza başına yaklaşarak hançere orak gibi bir görünüm verir. Bugün geleneklerine en sadık Arap ülkesi olarak tanınan Yemen'de hançer taşımak yasak değildir ve özellikle kabzaları gergedan boynuzundan yapıp ortalama 15.000 Amerikan dolarına satılan hançerler zengin gençlerin en büyük tutkusunu oluşturur. Gergedan boynuzu kabzaların sade bırakılmasına karşılık kılıdışı, akik ve abanoz gibi diğer